

ГРАМАТИКА. СЛОВОТВІР

УДК 811.161. 2'367

DOI: 10.31651.2226-4388-2019-27-5-13

ГНІЗДОВИЙ ПРИНЦИП КЛАСИФІКАЦІЇ АХРОМАТИЧНИХ КОЛІРНИХ ДЕРИВАТИВ (НА МАТЕРІАЛІ ПСИХОБІОГРАФІЧНИХ РОМАНІВ СТЕПАНА ПРОЦЮКА)

*Л. В. Шитик, доктор філологічних наук, професор кафедри українського мовознавства
і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені*

Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)

e-mail: l_shytyk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5941-672X

*Н. В. Маслюк, учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Смілянського НВК «ЗОШ І ступеня – гімназія імені В. Т. Сенатора»*

(Сміла, Україна)

e-mail: masluk.natalka@gmail.com

Статтю присвячено дослідженню ахроматичних колірних дериватів на матеріалі психобіографічних романів Степана Процюка «Троянда ритуального болю» та «Чорне яблуко». Репрезентований у роботі гніздовий принцип класифікації дав змогу схарактеризувати не лише дериваційні, а й семантичні особливості похідних слів, забезпечив з'ясування словотвірного потенціалу базових кольоролексем. Виокремлено вісім словотвірних гнізд на позначення ахроматичних кольорів із такими непохідними ядрами: білий, чорний, блідий, сірий, темний, рябий, сивий – і похідним ядром (світ)лий. Усі словотвірні гнізда схарактеризовані за кількісним і якісним складом номенклатури, ступенем похідності (тактами) і продуктивністю способів творення, що представлене у вигляді таблиць. Похідні слова розташовані відповідно до частиномовної належності в такій послідовності: прикметники, іменники, дієслова, прислівники, складні слова, компонентом яких є ахроматичний кольоратив. Для кожного колірного деривата марковано словотвірні засоби. Визначено продуктивність способів словотворення: суфіксальний (53 %), складання (29 %), префіксальний (15 %), постфіксальний (1,5 %), безафіксний (1,5 %).

Ключові слова: ахроматичні колірні деривати, психобіографічні романи Степана Процюка, гніздовий принцип, словотвірне гніздо, ступінь похідності (такт), спосіб творення.

Актуальність. В українському мовознавстві впродовж останніх десятиліть активно розробляють основоцентричний аспект вивчення словотвору. Відтак сучасна дериватологія прагне системно проаналізувати процес словотворення, ураховуючи роль твірної основи й дериваційного форманта, що неможливо без використання гніздового підходу.

Завдяки студіюванню словотвірних гнізд можна глибинно простежити не лише дериваційні (ієрархію, мотивацію похідності), а й семантичні особливості похідних слів [9, с. 213]. База досліджень стає активно поповнюваною завдяки творам пост-модерністського дискурсу, де потужно представлені кольороніми та їхні деривати. У мові художнього твору такі лексеми мають розмаїття семантичної та граматичної

наповненості, здатні створювати різноманітні сполуки в межах контексту, розширювати традиційну символічність, що й умотивовує доцільність вивчення колірних дериватів за гніздовим принципом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські мовознавці активно студіюють лексику на позначення кольору у функційно-стилістичній та семантичній проєкціях. Дериваційний потенціал кольоративів на рівні словотвірних пар, ланцюгів, парадигм досліджено лише в кількох аспектах: як дериваційну спроможність прикметників на позначення кольору (В. В. Грещук [3]), як продуктивну основу дериватів (Т. Ф. Семашко [12–13]). Проаналізовано теоретичну базу основоцентричного підходу до вивчення прикметникового словотвору (В. В. Грещук [2], Н. В. Папідзе [10], М. П. Лесюк [9]), словотвірні гнізда параметричних прикметників (Н. І. Дзендзюра [5]). Систематизовано реєстр слів української мови в кореневому гніздовому словнику української мови (Є. А. Карпіловська [6]) та в словотвірному словнику (Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк [8]).

Мета статті – комплексно проаналізувати ахроматичні колірні деривати в психобіографічних романах Степана Процюка за гніздовим принципом.

Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- 1) визначити дериваційні можливості слів із колірною семантикою, описати систему кольороназв романів С. Процюка з опертям на гніздовий принцип;
- 2) виокремити словотвірні гнізда на позначення ахроматичних кольорів, схарактеризувати їх за кількісним і якісним складом номенклатури;
- 3) диференціювати лексико-граматичні класи колірних дериватів;
- 4) проаналізувати словотвірні гнізда за ступенем похідності (тактами) та продуктивністю способів творення, представивши результати у вигляді таблиць.

Матеріали і методи дослідження. Джерелами фактичного матеріалу слугували психобіографічні романи українського письменника-постмодерніста Степана Процюка «Троянда ритуального болю» і «Чорне яблуко». У процесі дослідження використано як основний метод лінгвістичного опису – для інвентаризації й систематизації колірних дериватів; метод компонентного та контекстуального аналізу – для характеристики дериваційних можливостей кольороназв і їхніх похідних у мові романів; лінійні й нелінійні методи деривації – для укладання словотвірних гнізд.

Результати дослідження та їх обговорення. Гніздовий принцип вивчення словотвору забезпечує з’ясування внеску кожного лексико-граматичного класу твірних слів, а в їхніх межах – дрібніших формально-семантичних груп у формування й структурування словотвірної системи [4, с. 8]. Словотвірне гніздо – це сукупність спільнокорених слів, для яких характерне відношення похідності [7, с. 573]. Аналіз словотвірних гнізд допомагає з’ясувати словотвірний потенціал базових слів. В. В. Грещук зауважує, що основоцентричний підхід дає вичерпну характеристику словотвірних парадигм твірних слів, з’ясовує причини їхньої дериваційної поведінки й забезпечує всебічну характеристику системи словотвору в усій її складності [2, с. 101–102].

Кольороназви утворюють своєрідну лексико-семантичну групу, до якої входять назви основних кольорів і їхніх відтінків, що вказують на різні ступені вияву колірної ознаки, інтенсивність колірного тону, змішування кольорів тощо. Ці мовні одиниці поповнюють категорію назв кольорів української мови [13, с. 10].

У романах С. Процюка до класу базових кольоративів, що мотивують утворення похідних лексем і є семантичними домінантами окремих синонімічних рядів, належать прикметники *білий* / *чорний*. Словотвірна парадигма аналізованих твірних слів розгалужена і сформована на основі різних словотвірних значень: емоційна ознака, неповний вияв ознаки, сильний і надмірний вияв ознаки, носій ознаки, абстрагована ознака, вияв ознаки, становлення ознаки, ознака дії або ознаки.

Кольоративи в їхніх різноманітних виявах у текстах романів диференційовано на такі лексико-граматичні класи: непохідні прикметникові кольоративи – 8, похідні

прикметники (простої будови) – 10, складні прикметникові назви, один компонент яких має семантику кольору, – 16, відприкметникові іменники – 18, відприкметникові дієслова – 18, відмінювані форми дієслова дієприкметники – 3, відприкметникові прислівники – 6, незмінна форма дієслова дієприслівник – 1.

Нам імпонує дослідницький підхід Т. Ф. Семашко, за яким виокремлено методи деривації: лінійні (експліцитні) і нелінійні (імпліцитні). До лінійних зараховано афіксацію й складання, до нелінійних – семантичну деривацію та конверсію [12, с. 120]. З огляду на обраний гніздовий принцип класифікації корпусу колірних дериватів, вважаємо за доцільне диференціювати такі способи деривації: лінійний (морфологічний), у межах якого виокремлюємо афіксацію, складання та складання з афіксацією, і нелінійний (неморфологічний), репрезентований морфолого-синтаксичним різновидом.

Для визначення ролі твірних основ у досліджуваних дериваційних процесах необхідна, але недостатня класифікація за частиномовною належністю [3, с. 9], адже прикметник-кольоратив слугує продукувальною основою для дериватів, що розширюють структуру концепту кольору за рахунок залучення додаткових значень, репрезентованих словотвірними афіксами. Якісні прикметники-кольоративи виконують роль ядра, навколо якого групуються похідні новотвори – інші частини мови (прикметники, дієслова та їхні відмінювані форми дієприкметники, прислівники, іменники) [12, с. 120]. Вони набувають необхідного ступеня вияву ознаки завдяки використанню різних словотвірних засобів. З огляду на це систему кольороназв романів С. Процюка подаємо з опертям на гніздовий принцип, репрезентований Є. А. Карпіловською [6].

Проаналізувавши кольороніми романів Степана Процюка, ми виокремили вісім словотвірних гнізд на позначення ахроматичних кольорів із такими непохідними ядрами: *білий, чорний, блідий, сірий, темний, рябий, сивий* – і похідним ядром (*світ*)лий. Усі словотвірні гнізда схарактеризовані за кількісним і якісним складом номенклатури.

Кожне словотвірне гніздо проаналізоване за ступенем похідності (тактами – далі Т₁, Т₂, Т₃, Т₄, Т₅) та продуктивністю способів творення, що представлене у вигляді таблиці. Похідні слова розташовані відповідно до частиномовної належності в такій послідовності: прикметники, іменники, дієслова, прислівники, складні слова, компонентом яких слугує ахроматичний кольоратив. Для кожного колірного деривата марковано словотвірні засоби.

У межах кожного такту визначено кількість дериватів та з'ясовано їхню морфологічну належність. Окремо схарактеризовано словотвірні ланцюжки і пари, описано словотвірні та семантичні зміни кожного деривата (чи групи слів, якщо їм притаманні подібні зміни) та наведено приклади вживання нових кольороназв у тексті творів. Семантика кольороназв співвіднесена зі Словником української мови в 11-ти томах [11] та Великим тлумачним словником сучасної української мови [1].

Для всіх словотвірних гнізд використано уніфіковану систему умовних позначень (див. табл. 1).

Таблиця 1

Умовні позначення

Т ₁ # <u>біло</u>	– номер такту; – решітка – твірна основа, використана в інших композитах; – підкреслення – твірна основа наступних композитів;
[біл-іш(ий)]	– квадратні дужки – твірне слово (основа) наступного деривата, наявне в дериваційному ланцюгу, проте відсутнє в тексті роману;
біл-изн(а)	– дефіс – позначення словотворчого форманта, жирним виділено словотвірний засіб;
(авт.)	– індивідуально-авторський кольоратив;
Ф	– приклади формотворення.

Найбільш продуктивним є словотвірне гніздо з кольоративною вершиною *білий*: чотири тактне з 19-ма похідними, містить 4 словотвірні ланцюги, 9 словотвірних пар. Т₁ – 12 дериватів (2 прикметники, 2 іменники, 2 дієслова, 1 прислівник, 5 прикметникових композитів). Т₂ – 4 деривати (утворено 1 прикметник, 1 іменник, 1 дієслово, 1 прислівник). Т₃ – 1 дієслівний дериват. Т₄ – 2 деривати (1 дієслово, 1 незмінювана дієслівна форма дієприслівник). Продуктивність способів творення в гнізді з ядром *білий* така: суфіксальний – 10, префіксальний – 2, постфіксальний – 1, складання – 6 (див. табл. 2).

Таблиця 2

Словотвірне гніздо з ядром *білий*

Ядро	Т ₁	Т ₂	Т ₃	Т ₄
Білий	біл-еньк(ий)			
	[біл-іш(ий)] Ф	най-біліш(ий) Ф		
	біл-яв(ий)	біляв-к(а)		
	біл-изн(а)			
	біл-ість			
	біл-ити	ви-білити [від-білити]	вибіл-ювати Ф [відбіл-ювати] Ф	вибілю-ючи Ф відбілювати-ся
	біл-іти			
	біл-о	біл-о-біл-о		
	#-о-бород^(ий)			
	#-о-волос^(ий)			
	#-о-сніж-н(ий)			
	#-о-бруднуват(ий)			
	#-о-чорний			
Способи словотворення				
	Суфіксальний: – прикметник, – іменник, – дієслово, – прислівник. Складання: – прикметник. Складання з суфіксацією: – прикметник.	Префіксальний: – прикметник, – дієслово. Суфіксальний: – іменник. Складання: – прислівник.	Суфіксальний: – дієслово.	Постфіксальний: – дієслово. Суфіксальний: – дієприслівник.

З огляду на те, що словотвірне гніздо з кольоративною вершиною *білий* є найбільшим, схарактеризуємо словотвірні пари й ланцюги та проілюструємо прикладами:

- *білий* – *біл-енький* (суфікс *-еньк-* надає здрібніло-пестливого значення), напр.: *Я не люблю цього квіту – він такий біленький, що чоловік мусить його сплямити* (1, с. 79);
- *білий* – [біл-іший] – *най-біліший* (у формально-граматичному плані є простою формою вищого ступеня порівняння прикметника, утвореного за допомогою формотворчого префікса *най-*), напр.: *Він ще не знав <...> про те, як тінь може закопати в землю навіть найбілішу хмаринку <...>* (1, с. 13);
- *білий* – *біл-явий* (суфікс *-яв-* зі значенням неповної міри вияву ознаки) – *білявка* (суфікс *-к-* на позначення особи жіночої статі зі світлим волоссям), напр.: *Хлопці чаклували над багаттям і заглядалися на повногрудих чорнявок і тонкостанних білявок* (2, с. 30);

– *білий* – *біл-изн(а)* (суфікс *-изн-* – на позначення абстрактного поняття, що мотивоване прикметником зі значенням «колір крейди, молока, снігу»), напр.: *...і сліпуча білизна її тіла поволі заморожувала тривоги* (1, с. 103);

– *білий* – *біл-ість* (суфікс *-ість-* позначає абстрактне поняття з колірною семантикою), напр.: *Це була білість страху, а не білий натяк на свободу* (2, с. 134);

– *білий* – *біл-ити* (суфікс *-и-* зі значенням «робити білим, доводити до білого») – *ви-білити* – *вибіл-ювати* (граматичні форми дієслова *білити*: префікс *ви-*, суфікс *-юва-* зі значенням дії – «робити білим усе навколо») – *вибілю-ючи* (незмінна форма дієслова дієприслівник, суфікс *-ючи* зі значенням «додаткова дія з приховування, закривання чогось від очей, покривання білою полудою»), напр.: *Перша дитяча віра вибілювала і світ, і Русів* (1, с. 10);

– *білий* – *біл-ити* – *[від-білити]* – *[вібіл-ювати]* – *відбілювати-ся* (постфікс *-ся*) «покриватися чим-небудь білим, ставати білим», напр.: *Милий мій, і як я могла це почувствовать? – одна половина його лиця відбілювалася словом «милий», інша – чорніла до грозової синяви* (2, с. 37);

– *білий* – *біл-іти* (суфікс *-і-* зі значенням «ставати, робитися білим, світлим, ясным»), напр.: *Вона перебирала пальці, затискувала руки, аж біліли зап'ястя* (1, с. 73);

– *білий* – *біл-о* (суфікс *-о-* вказує на сталу ознаку від прикметника *білий*) – *біл-о-біл-о* (словоскладання зі значенням «дуже біло»), напр.: *Так біло-біло стало в хаті, немовби у передпришестну годину* (2, с. 155);

– *білий* – *#бород-(ий)*, *#волос-(ий)*, *#сніж-н(ий)*, утворені способом основословоскладання із суфіксацією від підрядного сполучення зі словом *білий*, напр.: *Може, колись складав їх сам... коли був древнім жрецем у довгій лляній сорочці, то складав пісні... коли був білобородим пророком...* (1, с. 11);

– *білий* – *#бруднуват(ий)*, *чорн-о-#*, складні слова, утворені від сурядного словосполучення, напр.: *Так Архип щось говорить із високим худим чоловіком у сорочці біло-бруднуватого кольору* (2, с. 59).

Словотвірне гніздо зі значенням «неяскравий, слабо забарвлений» (ядро – кольоратив *блідий*) тритактне з 5-ма похідними, 1-им словотвірним ланцюгом, 3-ма словотвірними парами. Т₁ – 4 деривати (1 прикметник, 1 дієслово, 1 іменник, 1 прикметниковий композит *блідокровий* є авторським новотвором, у тексті набуває значення «слабкий, астеничний, знесилений»). Т₂ – 1 дериват (дієслово). Визначено такі способи творення: суфіксація – 3, префіксація – 1, складання – 1 (див. табл. 3).

Таблиця 3

Словотвірне гніздо з ядром *блідий*

Блідий	блід-еньк(ий)	
	блід-ну-ти	з-бліднути
	блід-ість	
	блід-о-кров(ий) (авт.)	

Кольоратив *рябий* («неоднорідний, плямистий») є похідним у словотвірній парі для дієслова *за-рябіти* (префікс *за-*) (див. табл. 4).

Таблиця 4

Словотвірний ланцюг з ядром *рябий*

Рябий	[ряб-іти]	за-рябіти
-------	-----------	-----------

Кольороназва *світлий* та спільнокореневі слова асоціюються в романах із білим кольором. Згідно з «Кореневим гніздовим словником української мови» Є. А. Карпіловської вершиною словотвірного гнізда з кольоративним ядром *світлий* є іменник *світ* [15, с. 746–749]. Гніздо чотиритактне з 13 дериватами, має 9 словотвірних ланцюжків. Т₁ – 1 дериват (1 дієслово *світ-ити* (випромінювати колір, суфікс *-и-*). Т₂ – 4 деривати

(2 дієслова, 1 іменник, 1 прикметник). Т₃ – 6 дериватів (2 дієприкметники, 1 прикметник, 3 іменники). Т₄ – 2 деривати (1 прислівник, 1 іменник). Продуктивним для цього ядра є суфіксальний спосіб (8 випадків), зафіксовано також безафіксний (1 випадок) та префіксальний (2 випадки) способи словотвору (див. табл. 5).

Таблиця 5

Словотвірне гніздо з ядром *світлий*

Світ	світ-ити	[від-світити] о-світити	відсвіт^	
		про-світ-ити	просвітл-ен(ий) Ф просвіч-ений Ф	
		світ-л(о)	світл-ян(ий)	
		світ-л(ий)	[світл-іш(ий)] Ф	світліш-е
			світл-иц(я)	
			світл-ість	
			[світл-як]	світляч-ок

У словотвірному однокореневому гнізді з ядром *сивий* відзначаємо лише 2 словотвірні пари (2 деривати) – композити *сив-о-бород(ий)*, *сив-о-голов(ий)*, утворені способом основоскладання з нульовою суфіксацією. До розряду субстантивованих прикметників ці слова переходять унаслідок морфолого-синтаксичної транспозиції (див. табл. 6).

Таблиця 6

Словотвірне гніздо з ядром *сивий*

Сивий	#-бород(ий) #-голов(ий)
-------	----------------------------

Ядром словотвірного однокореневого гнізда зі значенням «змішання чорного і білого кольорів, попелястий» є прикметник *сірий*, що містить 3 словотвірні пари (3 деривати), представлені 1 іменником, 1 дієсловом, 1 прислівником. Усі деривати утворені суфіксальним способом (див. табл. 7).

Таблиця 7

Словотвірне гніздо з ядром *сірий*

Сірий	сір-ість
	сір-іти
	сір-о

Кольоратив *темний* зі значенням «близький до чорного, неясний» є ядром двотактного словотвірного гнізда, у якому 2 словотвірні ланцюги, 3 словотвірні пари. Кількість дериватів – 6. Т₁ – 4 деривати (1 дієслово, 2 іменники, 1 прислівник). Т₂ – 2 дієслова. Продуктивними способами творення є суфіксальний (4 одиниці) та префіксальний (2 одиниці). Іменник *темрява* тотожний прикметниковому ядру за походженням (похідне від *тьма*) (див. табл. 8).

Таблиця 8

Словотвірне гніздо з ядром *темний*

Темний	темн-іти	по-темніти Ф
		при-темніти
	тем-інь	
	темн-иц-я	
	темн-о	

Словотвірне гніздо, ядром якого є прикметник *чорний*, найбільш продуктивне серед кольороназв ахроматичної групи. Наявні три такти з 21 деривативом, 5 словотвірних ланцюгів, 14 словотвірних пар. Т₁ – 16 дериватів (2 прикметники, 1 дієслово, 1 прислівник, 2 іменники, 8 прикметникових та 2 іменникових композити). Т₂ – 4 деривати: 1 іменник, 1 прикметник, 2 дієслова. Т₃ – 1 дериват (1 дієприкметник). Найпродуктивніші способи словотвору для гнізда такі: префіксальний – 4, суфіксальний – 8, складання – 10. Варто відзначити авторські новотвори – композити *чорномагічний* та *чорнояблучний* (див. табл. 9).

Таблиця 9

Словотвірне гніздо з ядром *чорний*

Чорний	пре-чорн(ий)		
	чорн- яв(ий)	чорняв- к(а)	
	[чорн- іш(ий)] Ф	най-чорніш(ий) Ф	
	чорн- іти	[з-чорніти] по-чорніти	зчорні- л(ий) Ф
	[чорн- ити]	за-чорнити	
	чорн- от-а		
	чорн- о		
	біл о-#		
	кривав о-#		
	<u>чорн-о-зем</u>		
	#-о-гуз		
	#-о-бород(ий) #-о-брив(ий)/ #-о-бров(ий) #-о-сотенн(ий)		
	#-о-яблуч-н(ий) (авт.)		
	#-о-біл(ий)		
	#-о-маг-ічн(ий) (авт.)		
	черн- ець		

У романі «Троянда ритуального болю» зафіксовано одиничне використання прикметника *смоляний* на позначення інтенсивності чорного кольору. Зазначений кольоратив не утворює похідних дериватів.

Отже, залежно від стилістичної мети, набуття словом конкретного відтінку значення та частиномовної належності дериватів продуктивними є такі способи словотворення: суфіксальний (53 %), складання (29 %), префіксальний (15 %), постфіксальний (1,5 %), безафіксний (1,5 %). Найбільш продуктивними є перші ступені похідності в усіх кольоративах, окрім гнізда з ядром *світлий*, у якому продуктивність творення зростає в третьому такті.

Висновки і перспективи. Унаслідок дослідження формально-граматичної структури назв кольорів з оперттям на принцип гніздування новостворених дериватів з'ясовано, що лексико-семантична група назв ахроматизмів у романах С.Процюка має різноманітну структуру. Деривати утворені лінійно основними морфологічними способами – префіксальним, суфіксальним, постфіксальним, безафіксним із різним ступенем продуктивності творення нових слів. Найбільше дериватів утворено з додаванням суфікса, що переважно не змінює основного лексичного значення слова, а тільки модифікує його. Колірна ознака виражена також складними словами, які здатні характеризувати широкий спектр реалій життя героїв. Деривати утворені основоскладанням, словоскладанням, основословоскладанням та складанням із суфіксацією.

За морфологічним принципом у творах письменника виокремлено чотири типи колірних дериватів: похідні прикметники, різні форми дієслова (дієвідмінювані дієслова,

дієприкметники, дієприслівник), іменники, прислівники. Дериваційні колірні лексеми мають більше змістове наповнення, уможливають розширення структури концепту кольору.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні дериватів хроматичних кольорів за гніздовим принципом.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170 000 слів / автор, кер. проекту, гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. 1428 с.
2. Грещук В. В. Основоцентрична дериватологія: історія, стан, перспективи. *Студії з українського мовознавства* : вибрані праці / упор. Р. Бачкур. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 520 с.
3. Грещук В. В. Український відприкметниковий словотвір : монографія. Івано-Франківськ : Плай, 1995. 206 с.
4. Грещук В. В., Бачкур Р. О., Джочка І. Ф., Пославська Н. М. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. Василя Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 348 с.
5. Дзендзюра Н. І. Словотвірні гнізда параметричних прикметників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка Львів, 2010. 17 с. Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
6. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови : Гнізда слів з вершинами-омографічними коренями. Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. 912 с.
7. Клименко Н. Ф. Словотвірне гніздо. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 573.
8. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Шкільний словотвірний словник сучасної української мови : 15 600 слів у складі 127 гнізд. Київ : Наукова думка, 2005. 264 с.
9. Лесюк М. П. Дослідження словотвору на рівні словотвірних гнізд. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія*. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. XV–XVIII. С. 212–216.
10. Папідзе Н. В. Сутність дослідження дериваційного потенціалу слів у межах словотвірних парадигм та словотвірних гнізд: теоретичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2014. Вип. 49. С. 95–98. Режим доступу : <https://naub.ua.edu.ua/2014>.
11. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
12. Семашко Т. Ф. Засоби вербалізації концепту «білий колір» з позиції словотворчої деривації. *Мова і культура*. 2013. Вип. 16. Т. 1. С. 119–125. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_1_20.
13. Семашко Т. Ф. Особливості семантики та функціонування слів-кологоративів в українській фразеології : дис. ...канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2008. Режим доступу : www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/501/3/Semashko.pdf.

Список використаних джерел

1. Процюк С. Троянда ритуального болю : роман про Василя Стефаника. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 184 с.
2. Процюк С. Чорне яблуко : роман про Архипа Тесленка. Київ : Академвидав, 2013. 193 с.

References

1. Busel V. T. (Ed.). (2002). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainsoi movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv ; Irpin : Perun, 1428 (in Ukr.).
2. Greshchuk V. V. (2009). Osnovotsentrychna deryvatolohiia: istoriia, stan, perspektyvy [Basic-centric derivatology: history, status, perspectives]. In : Studii z ukrainskoho movoznavstva : vybrani pratsi [Studies in Ukrainian Linguistics: selected works]. Ivano-Frankivsk : Misto NV, 520 (in Ukr.).
3. Greshchuk V. V. (1995). Ukrainskyi vidpryketnykovyi slovotvir : monohrafiia [Ukrainian adjective word formation : monograph]. Ivano-Frankivsk : Plai, 206 (in Ukr.).
4. Greshchuk V. V., Bachkur R. O., Dzhochka I. F., Poslavska N. M. (2007). Narysy z osnovotsentrychnoi deryvatolohii [Essays on basic-centric derivatology]. Ivano-Frankivsk : Misto NV, 348 (in Ukr.).
5. Dzendziura N. I. (2010). Slovotvirni hnizda parametrychnykh pryketnykiv [Word forming nests of parametric adjectives]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Lviv, 17. Available at : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe. (in Ukr.).
6. Karpilovska Ye. A. (2002). Korenevyyi hnizdovyyi slovnyk ukrainskoi movy: Hnizda slov z vershynamy-omohrafichnyy koreniamy [Root Nesting Dictionary of the Ukrainian Language: Nests of words with vertices-homographic roots]. Kyiv : «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 912 (in Ukr.).
7. Klymenko N. F. (2004). Slovotvirne hnizdo [Word-forming nest]. In : Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia]. Kyiv : «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 573 (in Ukr.).
8. Klymenko N. F., Karpilovska Ye. A., Kysliuk L. P. (2005). Shkilnyi slovotvirnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : 15 600 slov u skladi 127 hnizd [School word formation dictionary of modern Ukrainian : 15 600 words with 127 nests]. Kyiv : Naukova dumka, 264 (in Ukr.).

9. Lesiuk M. P. (2007). Doslidzhennia slovotvoru na rivni slovotvirnykh hnizd [Study of word formation at the level of word-forming nests]. In : Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasyla Stefanyka. Filolohiia [Bulletin of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Philology]. Ivano-Frankivsk : VDV TsIT. Vyp. XV–XVIII, 212–216 (in Ukr.).
10. Papidze N. V. (2014). Sutnist doslidzhennia deryvatsiinoho potentsialu sliv u mezhakh slovotvirnykh paradyhm ta slovotvirnykh hnizd: teoretychnyi aspekt [The essence of the study of derivative potential of words within word-formative paradigms and word-forming nests: theoretical aspect]. In : Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Filolohichna» [Scientific notes of National University «Ostroh Academy». Philological series]. Ostroh. Vyp. 49, 95–98. Available at : <https://naub.oa.edu.ua/2014>.
11. Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. (1970–1980). Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).
12. Semashko T. F. (2013). Zasoby verbalizatsii kontseptu «bilyi kolir» z pozytsii slovotvorchoi deryvatsii [Means of verbalization of the concept of «white color» from the standpoint of word-formative derivation]. In : Mova i kultura [Language and culture]. Vyp. 16. T. 1, 119–125. Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_1_20 (in Ukr.).
13. Semashko T. F. (2008). Osoblyvosti semantyky ta funktsionuvannia sliv-koloratyviv v ukrainskii frazeolohii [Peculiarities of semantics and functioning of names of color in Ukrainian phraseology]. PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 2008. Available at : www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/501/3/Semashko.pdf.

L. V. SHYTYK, N. V. MASLIUK. THE NESTING PRINCIPLE OF CLASSIFICATION OF ACHROMATIC COLOR DERIVATIVES (ON THE MATERIAL OF STEPAN PROTSYUK'S PSYCHOLOGICALLY BIOGRAPHICAL NOVELS)

Summary. Introduction. *Modern derivatology seeks to systematically analyze the processes of word formation, taking into account the role of the forming basis and derivative formant, which involves the application of the nesting approach. The research base is actively supplemented by the works of postmodern discourse, which are sufficiently represented by the name of colors and their derivatives.*

Purpose. *The purpose of the article is to comprehensively analyze achromatic color derivatives in Stepan Protsyuk's psychologically biographical novels according to the nesting principle.*

Methods. *To achieve this goal involved the following methods: linguistic description, method of component and contextual analysis, linear and nonlinear methods of derivation.*

Results. *The nesting principle of classification represented in the work made it possible to characterize not only derivative but also semantic features of derivative words, ensured clarification of the word-forming potential of basic colors. Eight word forming nests denoting achromatic colors with non-derivative nucleus such as білий, чорний, блідий, сірий, темний, рябий, сивий and the derivative nuclei (світ)лий are differentiated. All word-forming nests are characterized by the quantitative and qualitative composition of the nomenclature, the degree of derivation (tacts) and the productivity of the ways of word-building. The derivative words are arranged according to the part of speech in the following order: adjectives, nouns, verbs, adverbs, compound words, where the component is achromatic color. Word-formative means are defined for each color derivative. The results of the research are presented in tables.*

Originality. *The originality of the scientific research lies in the complex analysis of word-forming nests of achromatic colors in Stepan Protsyuk's psychologically biographical novels about Ukrainian writers – Vasyl Stefanyk («The rose of ritual pain») and Arkhyp Teslenko («Black Apple»).*

Conclusion. *It is concluded that the lexical-semantic group of achromatic colors in S. Protsyuk's novels has a diverse structure. Each word-forming nest is analyzed according to the degree of derivation (tact) and productivity of the word-building way, presented in the form of a table. The productivity of the word-building ways was determined: suffixation (53%), compounding (29%), prefixation (15%), postfixation (1,5%), non-affixation (1,5%). By morphological principle, four types of color derivatives are distinguished: derivative adjectives, different forms of verbs, nouns, adverbs. The word-formative chains and pairs are characterized, the word-forming and semantic changes of the color derivatives are described. Examples of the use of new colors in the novels are given. We see the prospect of further scientific research in the study of chromatic color derivatives by the nesting principle.*

Key words: *achromatic color derivatives, Stepan Protsyuk's psychologically biographical novels, the nesting principle, word-forming nest, degree of derivation (tact), ways of word-building.*

Надійшла до редакції 05.04.19

Прийнято до друку 06.05.19